

בין שמים וארץ

א. הימלרייך: "המראה", האחיות אורנשטיין, 1938, ברקע דרום תל-אביב.

מצב ותנועה. צילומי הריקוד של א. הימלרייך — 1936-1961. המוסיאון לאמנות ישראלית. רמת-גן

הצילום הוא מלאכה מורחבת, הוא בא לקלוט את החולף, ומה שהוא מביא לעולם — הריהו לעתים הקבוע היחיד. רקדנים מרחפים בחלל, בנקודה מסוימת מסתמים ריחופם, מי יקלוט אותה אלפית שניה, אותו שיא מאמץ עליון, תמצית שאליה שאף הרקדן הימלרייך עשה זאת.

א. הימלרייך (הוא תמיד כותב א. כמקום שמו הפרטי שהוא לועזי וצורם, לדעתו) בא לארץ לפני 55 שנה מגרמניה והריתו מגזע ה"קיס" האמיתי. לפרנסתו עסק בצילום תעשייתי (הוא היה הצלם התעשייתי הראשון בארץ) ולהנאתו צילם את הקטטוסים שהוא מגדל בגג שליד רידתו (תמונות שהתפרסמו בזמנו בעיתונות הצילום האנגלי). בשנות ה-30, ה-40 וה-50 הוא צילם את רקדניות הזאב במחולן, וצילומים אלו נותרו לעתים עדות יחידה להישגיהן. ביניהם הייתה גריטר דראוס, שכבשה בזמנו את בימות מרכז אירופה בריקודיה האקספרסיוניסטיים, האחיות אורנשטיין, נעמי אלסקובסקי, פאולה פרני והרקדניות הראשונות של ניבנב — כל אלו הן כבר אגדות בעולם האמנות הישראלי.

בשנים האחרונות חדל הימלרייך לצלם. הוא חי לבדו בדירתו על גגית שברחוב אלנבי. כלילות ריק הרוחב למטה ומן הגג ומעלה — שמים, ובין אלו השניים חי הימלרייך, אוצר נגטיבים ואוצר זכרונות. לפני זמן מה עלתה אל גגו ויויאן סילבר, חוקרת אמנות-הצילום, החלה מפשפשת בתקיו וגילתה אוצרות מפתיעים. צילומים אלה — בנושא המחול בלבד — מוצגים עכשיו במוסיאון לאמנות ישראלית ברמת-גן, מוסד ראוי לשבת, ומזכירים לצופים פרק חשוב ביצירה האמנותית בארץ. הם מציגים גם את הישגיו של הימלרייך כצלם, את עינו החרדה, את אהבתו למחול וכישרונו לתפוס אותה נקודת-שיא, כשהרקדן הופך לרגע לציפור. **שלמה שבא**

כיום כבר ברור לכל, כי אין בכוחם של אמציעיהתיקשורת, והיו מאסיביים ככל שיהיו, כדי להזיז את המחשבה המדינית, ולוא במילימטר אחד. בנתונים אלה, משנמחה בבושה ואבדה רגישותם של אנשי הציבור לאמצעי-התיקשורת, ובמקומן הופיע עור הפיל הפוליטי, ללא יועילו גם המושחים שביין הפובליציסטים. ואומנם, מה לא נכתב בחודש האחרון? נכתב כל מה שמסוגל להיות מודפס: בחריפות, בדרכי נועם, ככעס, כזעם, כציניות, כפאתוס, וכל זאת ללא הועיל. מאמרי השרשרת הללו, דומה כי באו לעולם כדי להיות נרפסים-זנזורים, נרפסים-זנזורים.

אפילו סידרת מאמריו הסוקראטיים, מחנכי הגוער, של יוהר סמילנסקי, למדו, אל תחובו, שנתפרסמו במשך שלושה שבועות רצופים כעיתון דבר, לא יעשו נפשות ולא יחוללו תמורות במציאות האימבצילית השלטת. חיבורים נרגשים אלה, הדנים בהכנת התודעה החברתית של הרוח הבא, זה המאכלס כבר היום את גנייהלדים ואת בתי-הספר, אפילו מאמרים אלה, אשר מן הראוי לשוב ולקוראם יום-יום לפני צאת הילדים לבית-הספר, לא יתירו כל רושם בקיימא.

גם מאמרו המהמם של אורי אבנרי, הסרטן שפורסם בשבועון זה לפני שבועיים, לא יחזיק מעמד על קליפת-האבנים של התודעה

"לפני כמה שנים נשררתי", הוא מפתיע אותי. "בעל-גלריה שמכר את עבודותי, לא שילם לי אף פרוטה בתמורה. אני, שלא יכולתי לשאת את העול, ציירתי גלויה ובה רמותו של החמסן בתור מפיסטו, השטן, ובמקביל צירפתי פסוק מתוך ספר התהילים: ארונן, מי יגור באהליך / מי ישכון בור קודשך / הולך תמים ופועל צדק / ודובר אמת בלבבו." "פסוק נפלא, לא?"

בעל-גלריה פנה לבית-המישפט, ושם נאסר על האמן לפרסם את הגלויה. כינתיים היא הר פיעה בכרבע מיליון הדפסים על רפי העיתונות. אחר-כך הולירה הגלויה את הציור.

דן קדר, אמן, לא פונק ולא השתייך. אבל שייך. עשה דרכו — לבר ועם רעים-לדרך — במשך 40 שנה. תערוכות-יחיד ותערוכות קבוצתיות. כאן ובאירופה. מדי פעם החליף סיגנון, גילה פן חדש ברמותו. ריאליסט חברתי שלא יניח לעצמו ול-עולם להתמוטט, יוסיף להבטיח את המתח בין המאורגן והמפורק, ההארמוני והמתפורר, בצורות הנעות מן הנדרסי ועד להפשטה החופשית.

— שעה שגם הוא, האמן, לובש צורה ופושט צורה, מעמת ומפגיש. ומעל לכל, מאשר ומקבל ברירות וכמיהה.

תרבוטק

תיקשורת. תודעה ואימבציליות

את מקום האופטימיות הלא-זהירה, שביצבה עד כה מתוך דיבריהם של אנשי-התיקשורת, קובעי דעת-הקהל, תופסת עכשיו, בתום חודש של מהומות במיגור הערבי, מידה לא מבוטלת של מפח-נפש. ייאוש וחרדה, אשר באו מהתפכחות-פאתוס. את המתרחש בנפשם של קובעי המדיניות בדרג הפוליטי, אלה המתבצרים עכשיו בעמדתם, במקום להגמישה — הם מלהכיר. הפעם יירדנו, במעט, אמצעי-התיקשורת אשר נתגלו, כך נראה, כמי שאינם קובעים הרבה במישחקי חיים-מומות אלה, אף ששטיחיהם-המקראטיה וחופשי-הדיבור עדיין פרוס לרגליהם. דומה כי בשבועות האחרונים נתרוקנו הימחים של מערכת-הקומוניקציה מכל אמצעי-החימוש. בשבועות אלה הוצאו, לא בלי היסטריה, כל שרכילו ארגוניהתחמשת: תוכנה, פרשנות, הסברה, ניתוחים, ניבויים, הערכות וכו', ונעשה בהם שימוש בזכוני "עד הכדור האחרון". כצפוי, ללא הועיל.

מתור להניח כי באינפלאציה-תיקשורתית זו, השוטפת מוחות מכל עבר, 24 שעות ביממה, אף אם יופיעו הכוחות הגדולים ביותר מקרב אנשי הרוח, אנשי-מצפון ואנשי-מוסר, ויטלו חלק במערכת-הסברה אמיתית ונרגשת, שתתיימר "להזיז רברים" במדינה — אחת רינם להיכשל כישלון חרוץ, שכן כולנו נאלצים להכיר עכשיו בקיומו של חוקי-הפררה חדש: תיקשורת לחוד ומציאות לחור; חוק הנובע מתופעה ישראלית אחרת, חמורה יותר, והיא, התפתחות דור של אורחים/תיישים בעלי תודעה אימבצילית המגיבים על שיבושי אספקת דלק וחומס בלבד. ויעיד על כך אותו שיויון-נפש נדיר שנתגלה אצל כולנו באתם 52 ימי שביתת הרדיו והטלוויזיה. כי אם אכן מוסיפים ומתרחשים "אירועי" השטחים, כולל קבלת ההחלטות בדרג הממשלתי (החלטות אשר תוצאתן תכה, כנאו היום, על ראש כולנו), למרות החזית התיקשורתית של מאות מאמרי-גיבוי בארץ ובעולם, אם על אף כל זאת נמשכים ה"אירועים" ובאותה עוצמה, מוטב להשליך את עצעו-התיקשורת ולאחוז בנשק יעיל יותר, בעל השפעה של ממש.

תחלואיה של המציאות החברתית/פוליטית במדינה, כפי שפניהם של כל אנשי-התיקשורת, ויהיו חריפים, נועזים ושנונים ככל שיהיו: מאמרי-גניחה, פרשנויות, חשיפות, אימים, עיצות, אזהרות, נבואות והוכחות של ממש, כל אלה, משעה שהופעתם בכלי-התיקשורת מתקבלת כפרי-תוכנית שטנית של המאפיה השמאלנית, לא זו בלבד שאינם משיעיעים על מהלך העניינים, אלא שאינם מסייעים להעמיד דעת-קהל ברוחה. תרכיב-החיסון מפני העיתונות הוזקק בימי מלחמת-שילג, ימים שבהם נתגלה, בין היתר, כי גם אף מאמרים לא יכבו את אלה, שרון אחד. אדרבה, הוא ושכמותו מצאו את הדרך להתחזק משלילת דרכם ועל גבה של עיתונות לוחמת.

והיזכרון היה זיכרון משחרר. כל האפשרויות נפתחו מחדש בעזרתו של האמריקני הזה שלא היה לו כסף לקנות לחם, שחי בעוני מוחלט, של-קח סרודמיטה וירה עליו את כל הצבעים. זו הייתה הצעקה, הפריצה החוצה של כל העוצמה והכאב. 10 שנים של ניתוק, של התרחקות. ופתאום — "אני מביט בדורות החדשים, בציירים המציינים רים עכשיו ואני אוהב אותם, ואני חש את מאבקם, את הישגיהם, את הפאתוס הנפלא הזה של הדבר הקרוי ציור.

"שלא תטעי בך", הוא פונה אלי פתאום כמו בתוכחה, "מעולם לא הייתי שבע-רצון או שלם לגמרי עם מה שעשיתי. לכן, בגילי, אני עדיין משתנה, לומר להכיר את עצמי ואת המקום שבו אני חי... האוייב-מספרי-אחרי של הצייר הוא המאנירה, כוחו של ההרגל. צייר שמתחיל לפהק אל מול הציורים שלו — ויש כאלה, כולנו יודעים זאת — מוטב שיחלף מלצייר. אוצר זאת בצורה החריפה ביותר שאני מסוגל לה: מוטב לו שימות, שהרי על הבר, ומנגד לו, עומד ההיוולד נפל מת."

הרחוב הוא המקום

דן קדר, מתברל, אינדיבידואליסט. מעולם לא השתייכתי לכנופיה, לקליקה של אמנים. אם מצא לנכון להציג תערוכה ברחוב — לא היסס, עשה זאת. "אני יודע שאמנות אינה מסוגלת לשנות או להשפיע, אבל אם הצלחתי בעבודתי להעשיר את חייו של אדם, ולוא רק כמעט-שבמעט — דיני. הרחוב הוא המקום. אנשים חולפים, מגיחים, עוצרים, מסתכלים, מגיבים. האמנות אינה זקוקה לאווירה הסטרילית של המוסיאונים."

כך גם בתערוכתו האחרונה לפני כשנה. "תערוכה שחורה" קרא לה. הוא הציג במקום שבו נסגרה תנות-בגדים ועמדה להיפתח חנות כתר לספרים בין לבין. אמנות של בין הזמנים. "מדוע?" הוא שואל ומשיב בעצמו. "היצגתי בה ציורים שצוירו על רקע או תשתית שחורה, כשה ציבועיות מבצצות או בוקעת מתוכה. במילים אחרות: נקודת-המוצא היא בחושך, מכאן יוצאים הצבעים, נולד העולם. היו שאמרו לי שזה בזוי באסטי, מנופה. אבל אני לא נרתעתי. הוספתי והכנסתי את הציורים גם לחור אפל למחצה. רציתי שהתיה אולס-התצוגה אסוציאציה לכך-סיה גותית. ודרך אגב, הרבה כנסיות גותיות מוקמו ונבנו במקומות עירוניים מרכזיים, אפילו כשווקים. הרי האמנות היא חלק בלתי-נפרד מהחיים, על כל פנים בתפישתי שלי. וכמו שבכך נסיה חודר האור אל תוך האופל מבעד לחלונות הציבועוניים — ביקשתי אני שציורי האפלים יאירו באור החודר מן החוץ וכאור שהם עצמם, בציבועוניות שלהם, מקרינים."

זאב בורד

בכניסה לאולם, אותה עטף ביריעות-כר שחוי רוח, הותיר קדר חלל שהוא המעבר המוכן מן הרחוב אל התמונות. אחרי הכל, המעבר מפה לפה כמוהו כמעבר ממציינות אחת למציאות אחרת, אף היא שרויה באפלה, בספק. מן החשיכה עשוי להיוולד רק עולם מבוהל, נרדף, כפיית ודחוס באירועים צורמים. את כל אלה משקפים טלאים של צבע עבה, אטום, חרימשיע... מקמיות מתפוררת של טיח מתקלף ועולם מתפוגג — ברחוב, בבית.

אבל הציור הזה לא הרגיע את-השקט, לא תיקן את הרגשת העיוות.

והוא מעיד על עצמו: "אני זאב בורד. לא הקמתי סביבי אסכולה ולא קמו סביבי דורות". אני אמן ספק מן, ואי-הוודאות, אי-הרצון לומר דברים פסוקים וחתיכים הם לא מייצגים למשיכת תלמידים. גם אינני אמן של מוסיאונים ושל פרסים. המימסד האמנותי מעולם לא קיבל אותי, כמו שאני מעולם לא קיבלתי אותו. אני תמיד רואה לנגד עיני את הצייר הנפלא הזה, דויד הנדרל זיכרונו לברכה, שנהג למכור את ציוריו מרלת לרלת, כפרשות. אולי אין לי הכוח או האומץ לחיות כמו הנדרל, אבל בוודאי שגם אני חי הרצון לרדוף על ראשי אחרים. שהרי הנדרל דפק על דלתות, ואילו היום האמנים חובטים זה בראשו של זה. ואין צורך להזכיר שמות."

לפני שאנו נפרדים, אינני יכולה להימנע מלהציג את השאלה הצפויה: דן, תצביע לי על ציור אחד הקרוב לך במיוחד, ציור המייצג את האני מאמין' שלך כיום... "דן קדר מציג לפני את החסון. כלומר, איש החסן וגם האיש החומס. זה השם אותו נתן לציור הכולל רומים עבים לפאוסט ולמפיסטו. ועם זאת הוא מזהיר אותי: "אל תטעי, הסיפור כאן הוא לא הצד החוקי בציור. בסופו של דבר קובעים הצורה, הקו, הרייתמוס."